

Ur Inventering av Brogård år 2001
Stockholms läns museum

med anledning av föreslagen byggnadsminnesförklaring
således före frågan om anläggandet av en golfbana

Läge och dagens förhållanden

Historik från medeltiden till våra dagar

Ägarlängd

Beskrivning av alla byggnader

Kulturhistorisk värdering

Fornminnen

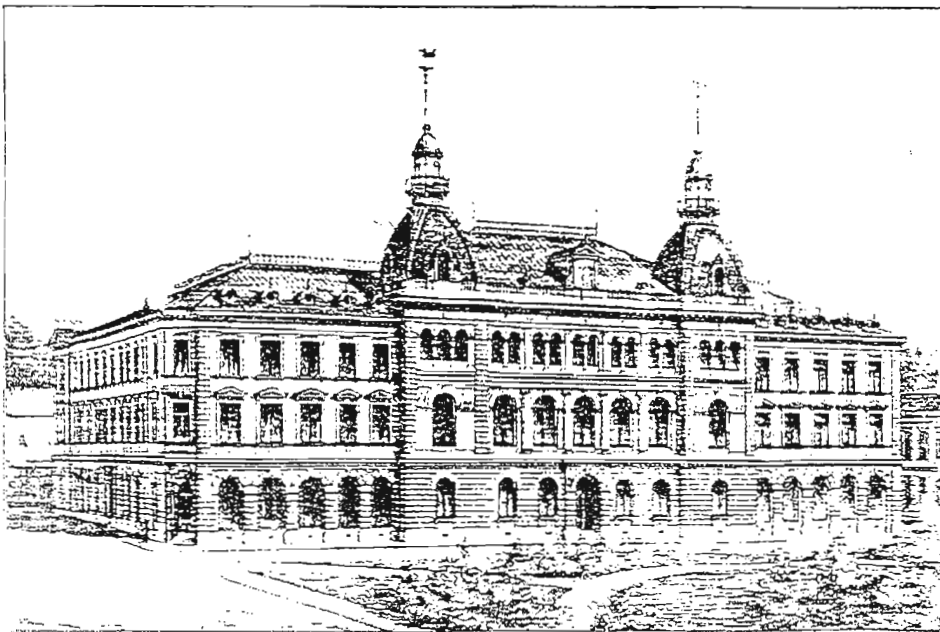
*Materialet är konverterat från separata pappersutskrifter
Det finns också uppdelat i två häften.*

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut

2007



Herman Holmgren. Foto Kungliga Biblioteket.



Skiss av Herman Holmgren, Sundsvallsbankens huvudkontor, Sundsvall, 1883-86. Ursprunglig teckning före stadsbranden 1888. Ur Bankbyggnade i Sverige,

FÖRORD

Med anledning av att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring av Brogård 1:84, Bro socken Upplands Bro kommun har Stockholms läns museum på länsstyrelsens uppdrag utfört denna bebyggelsehistoriskadokumentation.

Syftet med dokumentationen har varit att ge underlag för en bedömning om anläggningen i sin helhet uppfyller de fordringar som ställs på byggnadsminne enligt 3 kap Lagen (SFS 1988:950) om kulturminnen.

I uppdraget har ingått

- att ge en kortfattad historik kring anläggningen som helhet samt de enskilda byggnaderna
- att inventera anläggningen
- att fotografiskt dokumentera de enskilda objekten
- att analysera anläggningens värde

Utredningsområdet motsvarar länsstyrelsens förordnandeområde markerat på karta över "Byggnadsförteckning och situationsplan, Brogård" sist i rapporten. Inventeringen har följt Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, 1998 utarbetat av riksantikvarieämbetet.

Källmaterialet är i första hand hämtat från Brogårdsgårdsarkiv, Nordiska museets arkiv, länsstyrelsens arkiv, ATA och Konsthögskolans arkiv samt lantmäteri- och brandförsäkringshandlingar.

Arbetet har genomförts av en arbetsgrupp som har bestått av antikvarie Lisa Sundström och Gunilla Nilsson, fotograf Johan Stigholt har fotograferat i fält med digitalkamera på direkt uppdrag av länsstyrelsen, reprofotografering av kartor har gjorts av läns museets fotograf Anna Ulfstrand, inscanning av bilder har utförts av Peter Wålarö, redigering av rapporten har utförts av Åsa Lundström. Karin Gold har deltagit som praktikant från Stockholms universitet under de första veckorna.

Fältarbetet har genomförts under januari-februari 2001. Föreliggande rapport är slutredovisning av projektet och inkluderar historisk översikt, inventering och fotografisk dokumentation av samtliga objekt i anläggningen samt en analys av anläggningens värde.

Vi vill framföra ett varmt tack till familjen Reuterskiöld, som inte bara generöst upplåtit gårdens arkiv utan också gästfritt tagit emot oss under arbetet och delat med sig av sin kunskap om Brogård. Dessutom vill vi tacka Britt Skogh, tidigare sommarboende vid Fiskartorp, för lån av fotografier och uppgifter om Fiskartorp.

Stockholm i juni 2001

STOCKHOLMS LANS MUSEUM

Gunilla Nilsson
projektledare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DEL I

Förord 4

Innehållsförteckning 5

BROGÅRD, läge och förhållanden idag 6

HISTORIK 7

- Bro under medeltiden 7
- Husby 7
- Brogård under 1500- och 1600-talet 8
- Brogård under 1700-talet 8
- Brogård under 1800-talet och släkten Sparre 10
- Den nya huvudbyggnaden och arkitekten Herman Holmgren 11
- Brogård under 1900-talet 11
- Driften 11
- Fiskartorp 12
- Brogårds tegelbruk 13
- Trädgården och parken 14
- Ägarlängd 18

BESKRIVNING AV BYGGNADER 1-51 19

STATLIGA BIDRAG TILL UPPRUSTNING AV BROGÅRD 40

KULTURHISTORISK VÄRDERING 41

- Gällande skydd 41
- Bedömning av vad som finns kvar och anläggningens främsta värde idag. 41

KÄLLOR 43

BILAGOR: Fornminnesinventering, kartor, planer, ritningar och bilder.

DEL II

BYGGNADSFÖRTECKNING OCH SITUATIONSPLAN BROGÅRD

BEBYGGELSEHISTORISK INVENTERING OCH FOTODOKUMENTATION OBJEKT1-51

Omslagsbild: Planritning över Brogårds Hustomter och Trädgårdar, upprättad 1778 av Fri. Ekmansson. Brogårds gårdsarkiv.

BROGÅRD, läge och förhållanden i dag

Herrgård i Stockholms län (fram till 1971 i Uppsala län), Bro härad och Bro socken belägen ca tre km söder om Bro samhälle, invid Brofjärden av Mälaren i södra delen av Upplands-Bro kommun (se översiktskartan).

Till Brogård kommer man antingen genom den långa Brogårdsallén eller via Assurs väg förbi Bro kyrka, omgiven av ett ålderdomligt och vackert kulturlandskap.

Bro sockenkyrka är en av kommunens äldsta medeltidskyrkor. Ända in på 1900-talet fanns den s.k. patronatsrätten kvar vilket innebar att patron på Brogård föreslog valet av präst.

Har finns fornlämningar i form av en mängd gravhögar från järnåldern, varav en utgörs av en stor s.k. kungshög. Uppe på berget söder om kyrkan ligger en annan stor gravhög, Assurs hög. I närheten av kyrkan står en runsten från 1000-talet. Assurstenens runristning och Assurs hög vittnar om en vikingatida stormannagård.

Den vackra lönnallén är ca två km lång och sträcker sig från järnvägen via Nygårdsvägen förbi f.d. grindstugan Blåsenborg och ner till Brogård. Sträckan norr om Nygårdsvägen är idag avskuren och en stenvalvbro över ån revs 1993. Allén fortsätter från Brogård och söderut till Fiskartorp och f.d. Brogårds ångbåtsbrygga.

Brogård inklusive Fiskartorp består idag av ca 50 byggnader, park, allé och jordbruksmark. Söder om Brogård finns hagmarker som vid Mälaren övergår i strandäng. Genom invallningen utökade man under 1940-talet gårdens areal av åkerjord med hela 35 hektar.

Ägare sedan 1968 är Kooperativa Förbundet som på Bro ängar uppförde en stor lagerbyggnad, färdig 1970. Den används till större delen som lager för hela riket och till en mindre del som regionalt lager för stockholmsområdet.

Jordbruket är utarrenderat till Carl och Birgitta Reuterskiöld som även bor i huvudbyggnaden.

Några av de gamla arbetarbostäderna hyrs ut som permanenta bostäder medan andra står obebodda. I det gamla stallet och i en del av stora ladugården hyrs stallplatser ut. Markerna betas idag av hästar och får.

Fiskartorp ingår i fastigheten Brogård 1:84 och ägs av KF. Byggnaderna har under många år hyrts ut för fritidsboende men står sedan mitten av 1980-talet obebodda.

Den övergivna Husby by, söder om kyrkan, består nu av ett starkt förfallet bostadshus och ekonomibygnad från 1800-talet. Bebyggelsen vid Husby är avstyckad från Brogård men ägs av KF.

Brogårds vackra kulturmarker utnyttjas i dag flitigt av kommunens invånare både för promenader, cykel- och ridturer.

HISTORIK

Bro under medeltiden

Bro härad ingick i Attundaland och omfattade Bro, Låssa, Stockholms Näs och Västra Ryds socknar. ... "området är belaget i anslutning till fjärdsystemen i östra Mälaren och på en större halvö mellan dessa och Saltsjön norr om Stockholm. Naturgeografiskt är området ett normalt uppländskt sprickdalslandskap, men på grund av sin relativt låga höjd har det under hela forntiden haft karaktären av innerskargård. Malaröarna och södra delen av Bro härad uppvisar särskilt låga nivåer"... "Den ännu pågående strandförskjutningen har under historisk tid påverkat landskapet i nästan alla dess delar, i synnerhet på Malaröarna, Bro härads södra och östra delar" ... "Större skogs- och moränområden finns endast i norra delen av Bro härad" ... "Stora delar består i övrigt av flacka dalgångar och slätter, fyllda med postglacial lera avsatt i fjärdar och vikar. I övergångszonen mot den ursvallade, grövre moränen finns rikligt med väldränerade jordarter, vilket skapat gynnsamma förutsättningar för jordbruk, när området successivt frilagts från havet- "Före den moderna tätortsexploateringen hade stora delar av området den karaktär av småbruten och öppen slättbygd som nu är bast bevarad på Malaröarna."

Bro härad/socken begränsas i söder av Mälaren. Huvuddelen av bebyggelsen är lokaliserad till det öppna lerslättsområdet längs Mälaren i i häradets södra del. Området avvattnas av mindre vattendrag, som rinner i huvudsakligen sydlig riktning.

"Häradets rätta tingsstad torde ha varit vid Bro kyrka, där häradshövdingen 1382 daterar ett brev, varigenom han fastfår en godstransaktion." (Se Bro härad omkring 1540. Källa; Det medeltida Sverige, 1992)

Bro socken hade under medeltiden samma omfattning som den nuvarande socknen har. Två storthögar finns vid Husby i Bro. En kungshög var dock flera hundra lass jord 1881 tagits för att planera kyrkogården vid Bro kyrka uppförd under 1100-talet som en romansk gråstenskyrka. Den andra storthögen, Assurs hög, har anknytning till en märklig runsten som också finns i Husby vid Bro. (Se Bro socken med antal gårdar på 1540-talet. Källa; Det medeltida Sverige, 1992).

Husby

Det äldsta skriftliga belägget för Husby från 1286. Då bytte kung Magnus bort 1/4 markland kronojord till ärkebiskopen och Uppsala-kyrkan. Jorden tillhörde omväxlande kyrkan och kronan. 1315 omnämns att hertig Erik under fem års tid skall uppbära avkastningen av bl a halva Bro härad, nämligen den del där Bro kyrka är belägen.

"1545 är 'kronobyen Kungs-Husby' förlänad till Botvid Larsson d ä (Agnhammars-ätten). Den övertas vid Botvids död (1550) av hans änka, Karin Svendsdotter (Kart), som har den till 1557. Kronan överlåter 1558 byn till Erik Nilsson (Schack av Skylvalla).

1563 16/5 övertar Anders Sigfridsson (Rålamb) Husby, som nu övergår till frälse mot rusttjänstplikt för innehavaren. Röntan från 'kronans by Husby' med underliggande torp är 1565 27 pund 5 spann korn. Anders bygger sedan sin sätesgård i Husby och ger den namnet Brogård." (källa; Det medeltida Sverige, 1992)

Den idag övergivna Husby by visar på området centrala funktion redan under järnåldern. Under 1500-talet var Husby kommunens största by, bestående av åtta gårdar och åtta torp.

Under tidigt 1700-tal bestod Husby av ett 15-tal bostadshus, som idag återfinns i form av husgrunder i området sydväst om kyrkan.

Brogård under 1500- och 1600-talet

År 1570 finns ingen sätesgård belagd i Bro men 1573 skrev sig Anders Rålamb till Brogård. År 1614 var, enligt intyg i häradsrätten, Brogård bebyggd som sätesgård.

Enligt Almquist, "Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden" (Sthlm 1960) innehades år 1563 Bro, bestående av åtta kronohemman, av Anders Sigfridsson (Rålamb) som han hade gjort till sätesgård 1565. Samma år fick han gården i donation, varefter den överfördes till frälse i jordeboken. I ett brev från 1573 kallar han sig själv "väpnare till Bro". Han gifte sig med Anna Brorsdotter som efter Anders Sigfridssons död 1583 bodde kvar på Bro sätesgård, vilken hon förmodligen fått som morgongåva.

Sonen Broor Andersson efterträdde modern omkring 1600. Han var född på Bro sätesgård 1568 och gifte sig 1605 med Anna Oxenstierna och 1621 med Anna Tott. Efter utbildning gjorde han karriär och utnämndes så småningom till president i Åbo hovrätt 1630 och senare till landshövding i Finland. Han finns upptagen i 1610 års adelsregister som "Broder Andersson till Broo". Hans sätesgård var det fäderneärvda Bro där han avled den 3 januari 1647.

Samma år gifte sig sonen Christer Rålamb med Beata Kagg och skrev sig till Brogård. Han efterträddes av Gideon Rålamb till Brogård som i sin tur sålde gården 1679 till sin farbror Claes Rålamb, son till landshövdingen Bror Andersson Rålamb.

Friherre Claes Rålamb var född i Stockholm 1622. Han fick utbildning i Uppsala och Leiden och gjorde karriär inom statsförvaltningen. Han var betrodd av Axel Oxenstierna men kom troligen i motsättning till drottning Kristina varför han var utan statstjänst under tio år. Under tiden var han bl. a. sysselsatt med skötseln av sina gods och skrev sig herre till Brogård.

År 1660 utnämndes han till landshövding i Uppland och 1673 till överståthållare i Stockholm. Han inrättade Stockholms Auktionsverk 1674. Mellan åren 1684 –93 betalade han av större delen av en stor skuld till kronan och fick ägodelar indragna, bl. a. det välförsedda bibliotek som senare Carl XI skänkte till Uppsala universitet. Trots stora förluster var han 1697 en av landets rikaste godsägare. Han avled i Stockholm 1698.

Claes Rålamb sålde Brogård 1685. Därmed försvann gården ur släkten Rålambs ägo efter ca 120 år, en period då skötseln troligen under större delen skett med hjälp av arrendatorer.

Den nya ägaren var Elisabet Hansdotter som genom köp 1685 förvärvat gården. Först 1694, genom reduktionsdeputerades resolution, fick hon försäkran om ostörd besittning. Hon var änka efter Johan Funck (d.1679) – en av de rikaste borgarna på sin tid. Jämte emängd bruk ägde han flera stenhus i Stockholm och har gett namn åt "Funckens gränd" i Gamla stan. Elisabets far var Hans Hansson, borgmästare i Stockholm. Hon ägde gården i 34 år och efterträddes vid sin död 1719 av sonen Gustaf Funck som var landshövding och skrev sig friherre till Brogård.

Brogård under 1700-talet

Vid ny skattläggning 1703/04 utbröts Brogårds sätesgård ur den gamla bolbyn och åsattes 3 ¼ mantal liksom återstoden av Husbyhemmannen likaledes åsattes till 3 ¼ mantal.

Den äldsta kända kartan över det aktuella området är en " GEOMETRISK CHARTA över Broo Gård (sek. tillägg:) säteri med där tillhörige och under Rå och Röör Belägna 8 hemman Husby Byn samt där under liggande dagsverkstorp avmätt Anno 1703 av L: K: " tillhörande Walborna Fru Elisabet Funck. Den bekräftar att "Husby byn på vilkens ägor Broo gård är uppbyggd har fordom bestått av 8 hela hemman".

Arealavmätningen från 1703 av lantmätaren Lars Kitzling – och tillhörande beskrivning ger upplysning om ägorna och byggnadernas grundritning. Attläget gården Överensstämmer med dagens bebyggelseläge framgår vid en jämförelse med ekonomiska kartan (se historiskt kartöverlägg, länsstyrelsen)

Av gårdens omfattning och byggnadernas antal samt att här redovisas två trädgårdar, två humlegårdar, en stor kålgård mm kan vi anta att gården funnits på denna plats en längre tid.

Gårdsanläggningen på 1703 års karta över Brogård består av flera byggnader grupperade kring två gårdar, A = mangården och B = ladugården, utan symmetri och axialitet. Utanförmangården ligger en ensam byggnad som kan vara stallet. Detta är kännetecknande för den mellansvenska herrgården från tidigt 1600-tal. Gemensamt för anläggningar från den tiden är att byggnaderna är grupperade i två inbyggda, skilda fyrkanter och att stallet ligger för sig i anslutning till mangården (se renritad detalj av 1703 års karta, länsstyrelsen)

Bebyggelsestrukturen vid Brogård 1703 Överensstämmer vid en jämförelse med det sena 1500-talets och det tidiga 1600-talets enklare herresäten i Sverige. Det är troligt att gården fick sitt nuvarande läge redan i slutet av 1500-talet när "Anders bygger sin sätesgård Husby och ger den namnet Brogård". Med stor sannolikhet är dagens bebyggelseläge för Brogård även platsen för Rålambs sätesgård från slutet av 1500-talet. Denna kontinuitet är av stort kulturhistoriskt värde.

Den gård Elisabet Hansdotter tog över 1685 hade en gårdsstruktur som redan var gammaldags. Nydaningen av mangården efter karolinskt mönster som genomfördes efter 1703 var en stilenlig modernisering. Förändringen kan avläsas på en karta från 1778.

De nya idéer som utformades efter franska förebilder under tidigt 1700-tal innebar ett modernare byggnadssätt och förde arkitektoniska principer in i gårdsgrupperingen. Den drar ut kompositionens, symmetriens och axialitetens princip till dess yttersta konsekvenser.

Närmare bestämt när denna förändring påbörjades är inte klart. Eventuellt var huvudbyggnaden färdig 1719 när sonen Gustaf Funck ärver gården efter sin mor. Den muntliga traditionen berättar att det gamla huset, corps de logiet, uppfördes under den stora ofredens år och därför inte var så välbyggt. (Vid 1866 års brandförsäkring beskrevs huset som "till en del utan fönster, alldeles förfallet, utan eldstäder" och på 1870-talet revs det).

Ungefär samtida med den rivna huvudbyggnaden bör de två södra flygelbyggnaderna vara. De utgör idag de äldsta byggnaderna på gården och dateras till tidigt 1700-tal. Vid Granhammar i Västra Ryds socken byggdes nya flyglar åren 1716-17.

1736 ärver sonen Carl Funck gården.

I Lars Salvius bok om Uppland från 1741 beskrivs att Brogård har vacker träbyggnad med en trädgård och goda utägor och består av 3 ¼ mantal, varunder lyder 26 torp, med Rå och Rörs Hemmandet Husbyn om 3 ¼ mantal, utom två torp i Ryd socken på hemmanet Tångs ägor.

Gideon Rålamb's arvingar har tillbytt sig denna gård som nu ägs av Landshövdingen Gustav Funcks arvingar. Salvius berättar vidare att Fru Funck på Brogård (Christina Cronström) har Jus Patronatus (rätt att föreslå präst) i Bro socken. I socknen finns merendels skog och fiske, samt en stark sädesjord.

1778 övergår gården genom köp till Fredrik Ribbing, gift med Eva Helena Löwen. Samma år görs en vackert kolorerad Planritning öfver Brogård's Hustomter och trädgårdar där den karolinska anläggningen är avbildad.

Brogård under 1800-talet och släkten **Sparre**

1810 tillträdde landshövdingen greve Erik Samuel Sparre egendomen genom sitt giftemål med Katarina Ulrika Montgomery som fått egendomen i gåva av sin morfar Carl Cederhielm.

1851 övergick denna till hans son, landshövdingen i Älvsborgs län, greve Erik Josias Sparre (1816-86). Som en av sin tids dugligaste och mest energiska länschefer – med speciellt intresse för järnvägarnas utveckling – hade denne ringa tid över för skötseln av sina egna stora jordegendomar. Han ägde förutom Brogård Lejongård i Uppland (ärvdes av Erik Sparres dotter Louise Ulrika), Västberga och Årsta i Brännkyrka samt underlydande Nygård, Hernevi, Husby, Råby, Finsta, Klöf och Ullevi. Den bild av visst förfall som den muntliga traditionen frammanar torde vara alldeles riktig.

Mangårdsbyggnaden fick på slutet tjänstgöra som spannmålsmagasin, d.v.s. loge. I den ordnades ibland logdans för gårdens anställda. Vid ett sådant tillfälle hade någon iakttagit en inskription i trappan, som berättade att "I hård bedrövlig tid är detta huset byggt". Det har tolkats som att byggnaden tillkommit under stora ofredens år i början av 1700-talet, då Karl XII förde sina långvariga krig ute i Europa. Den gamla mangårdsbyggnaden revs 1874.

1886 ärver sonen greve Johan Sparre, född 1856. Han övertog skötseln redan år 1882 då gården under lång tid varit utarrenderad och var i mindre gott skick. Varken Johan Sparres far eller farfar hade bott stadigvarande på Brogård som stod och förföll. Han genomförde den upprustning av gården som behövdes och satte den i gott skick. I hans nydaningsarbete ingick en inte obetydlig byggnadsverksamhet som förutom uppförandet av det palatslika corps-de-logiet 1888-89 även omfattade koladugård, stall, svinhus, gårdsmejeri, trädgårdsmästarbostad, växthus, statbyggnader, vattenuppfodringsverk, såg samt gårdssmedja med snickeriverkstad.

Johan Sparre lät planera och anlägga en delvis ny trädgård och framför allt en landskapspark som bildar en helhet tillsammans med den nyuppförda huvudbyggnaden.

Han moderniserade jordbruket, förbättrade kreatursstammen och drev stuteri med "ädla" hästar. Under 1900-talets början blev Brogård också välkänt för sina insatser inom jordbruksområdet, inte minst genom sina goda resultat inom avel av mjölkboskap och vagnhästar. Greve Johan Sparre var en av dem som år 1892 ställde sig i spetsen för frambringande av en inhemsk svensk kreatursstam.

Han omvandlade också det lilla gårdstegelbruket, anlagt vid mitten av 1800-talet, till ett för tiden modernt tegelbruk.

Sparres jordinnehav var under tidigt 1900-tal splittrat över hela socknen och omfattade ca 20 mantal inklusive underlydande Nygård, Vallby, Skällsta, Klöf och Lilla Ullevi. Fastigheterna var.

delvis geografiskt avskurna från varandra och fram till 1930-talet verkar Sparre ha samlat ihop större delen av sina ägor till Brogård. Från 1920 fram till 1932 äger avstyckningar och försäljningar av Brogårds perifert belägna ägor rum. En rationalisering som under perioden också leder till en arbetskraftsminskning av gårdens anställda.

Den nya huvudbyggnaden och arkitekten Herman Holmgren

Herman Holmgrens karriär följde 1800-talets mönster, med utbildning vid Konstakademien, utlandsresa (Tyskland, Frankrike och Italien 1871-1874) och tjänstgöring vid överintendentsämbetet där han slutligen blev intendent.

Han är mer känd som skapare av Uppsala universitet (1877-85). Herman Holmgren vann tävlingen om utformandet av universitetsbyggnaden 1877. Det nya universitetshuset som invigdes 1887, är uppfört i nyrenässansstil med äkta material, där fasadernas tegel kombineras med kalksten och polerad granit. I byggnaden knyts alla universitetsfunktioner kring en väldig hall. Förhallen får ljus av tre stora takkupoler och en glaslanternin belyser också aulan. I Brogårds övre våning har ett litet sexkantigt rum med kupolformat tak likheter med universitetsaulan.

I en likartad renässans uppfördes också, efter ritningar av Herman Holmgren, Sundsvallsbankens stora huvudkontor i Sundsvall (1883-1886). I byggnaden var bankhallen placerad i övre våningen med ett stort centralt trapphus. Exteriören var utformad i putsrustik med en mittsalit avslutad av två höga kupoler. Byggnadens ursprungliga utformning går lätt att känna igen i Brogård. Efter branden i Sundsvall 1888 återuppfördes dock ej kupolerna med lanterniner och huvudvåningens mittparti pryddes med polerade granitkolonner.

Han har även ritat det sparska gravkoret på Bro kyrkogård, uppfört år 1886 åt Greve Erik Sparre.

Brogård under 1900-talet

1938 avled Greve Johan Sparre barnlös. Brogård övergick till hans systers dotterdotter friherrinnan Ebba Reuterskiöld, född von Rosen och gift med bergsingenjören friherre Carl Reuterskiöld (d. 1958).

1958 16/3 genom arv till Carl Reuterskiöld, Christina Meyer (född Reuterskiöld) och Nils Reuterskiöld.

1968 köpte Kooperativa Förbundet Brogård för att inom dess ägor bygga ett centrallager.

Driften

Under 1860-talet mottog ca 130 personer lön, på ett eller annat sätt, från gården. Gården spelade stor roll i bygden som helhet. Ca $\frac{2}{3}$ av socknens jord låg under Brogård. Förutom ett 40-tal torp, vars innehavare gjorde ett bestämt antal dagsverken på herrgården, fanns arrendegårdar. Dessa var i mitten av 1800-talet Finsta, Råby, Ullevi, Klöf, Lejondal och Nygård. I Härnevi by fanns sju skräslbönder, som också stod i stort beroendeförhållande till gården.

På Brogård fanns följande yrken, förutom dagsverkstorparna, representerade bland de anställda: inspektor, bokhållare, rättare, trädgårdsmästare, oxstillare, kostillare, kolare, barnmorska, hönssköterska, mjölkförsäljerska, drängar, pigor, arbetare, statkarlar, dikare, plöjare, soldat, dragon, nattvakt, fiskare, kusk, byggare, byggmästare, snickare, slöjdare, taktäckare, murare, mjölnare, sadelmakare, skraddare, skomakare, garvare och smed.

På Brogård avlöningslista fanns också prästen och organisten. Kyrkorna var ofta att betrakta som gårdskyrkor till herrgårdarna och då hade dessa ofta rätt att tillsätta präst. Denna s.k. patronatsrätt fanns kvar för Brogård del ända in på 1900-talet. Först 1943 fick Bro en folkvald präst.

Nära huvudbyggnaden måste också kusen finnas tillreds med hästar och vagnar för olika behov. Det stora stallet med arbetshästarna låg längre bort. Det vanligast dragdjuret var emellertid inte hästen utan oxen. För hundra år sedan fanns det 33 hästar och 73 oxar på Brogård. Kor och kalvar uppgick till ett antal av 147.

Brogård var nästan helt självförsörjande. Detta visade sig också i avlöningssättet. Lönen lämnades "in natura" i form av gårdens produkter: mjöl, mjölk, ärtor, potatis samt bostad med bränsle. Förutom åkerbruk, boskapsskötsel, fiske och trädgårdsnäring fanns stora skogar som gav ved till bränsle i bostäder och ekonomibyggnader samt timmer och annat virke för byggenskap. Vidare fanns på gården ett tegelbruk som försåg gården med allt tegel. Förutom de brunnar som fanns pumpades vatten från Mälaren till ett vattentorn.

Till gårdens ångbåtsbrygga kom dagligen under sommarhalvåret ångbåtar som lossade inköpta varor från Stockholm, som gården ej kunde producera (salt, tobak, socker m.m.) och lastade gårdens produkter såsom spannmål och trädgårdsprodukter för försäljning i Stockholm.

I samband med depressionen på 1930-talet minskade också gården i storlek, men behöll ändå ställningen som dominerande storjordbruk i Bro.

Under 1900-talets senare del har det gamla jordbrukssamhället försvunnit, men på Brogård finns mycket av den gamla jordbruksmiljön bevarad i form av bostads- och ekonomibyggnader.

Fiskartorp

Fiskartorp är ett torp under Brogård. Fiskartorps bebyggelse består idag av en äldre och en yngre mangårdsbyggnad, en "sjöstuga", ett sommarkök, en f.d. handelsbod, en f.d. ladugård, några uthus samt fundament till den gamla ångbåtsbryggan.

Enligt kartmaterial från åren 1850 – 1887 bestod bebyggelsen vid Fiskartorp av den äldre mangårdsbyggnaden samt del av den f.d. handelsboden. Den övriga bebyggelsen finns belagd först i en brandförsäkringshandling från år 1899 och är sannolikt uppfört under 1890-talet.

Bebyggelsen har sedan sekelskiftet 1800/900 inte förändrats nämnvärt med undantag för den under 1960-talet rivna oxvandringen som drev upp vatten till vattenuppfodringsverket vid slottet samt den rivna ångbåtsbryggan. Efterhand har alla byggnader tagits i anspråk till sommarboende men har till det yttre inte förändrats.

Fiskartorp vid Brogård ångbåtsbrygga var en viktig knutpunkt under ångbåtarnas tid. Trafiken till Bro startade hösten 1859. Båten Bro-Svartsjö anlade i Bro och var den första företrädaren för propellerångare i järn i landsbygdstrafik. Ytterst sannolikt anlades ångbåtsbryggan vid Brogård vid samma tid.

Ångbåtarna var en viktig förändring för lantbruken då varor lättare kunde transporteras till staden. Till bryggan forslades på hästkärror varor, som skulle gå med ångbåt till Stockholm för försäljning. Tillbaka med båten från Stockholm kom inköpta varor som gården behövde men inte kunde producera själv. Hit anlände och avreste också statarfamiljer då de började eller lämnade sina anställningar i Bro socken. Senare trafikerades bryggan av båten "Hillersjö" (från ca 1884-85, senare omdöpt till "Hässelby").

Fem nätter i veckan låg båten vid Fiskartorp. Båttrafiken var länge så regelbunden vid Brogårds brygga att sjökaptan Frans Oskar Pettersson bosatte sig och lät bygga sig ett bostadshus (Kaptensvillan, hus nr 35) på platsen.

Ännu 1930 berättar turlistorna om en ganska omfattande ångbåtstrafik, men på vissa håll hade båtarna långt tidigare börjat spela en allt mindre roll som transportmedel för de lantbruksprodukter som skulle till Stockholm. För Fiskartorps del började nedgången tidigare och ångbåtstrafiken minskade redan på 1910-talet för att upphöra helt i början av 1930-talet.

1904-1920 arrenderades Fiskartorp av Oskar Lindhé. Lindhé hade lantbruk, framförallt potatisodling, och så hade han 5-6 kor, några grisar och höns. Familjen Lindhé drev också en handelsbod här under hela sin tid på gården och så hyrde han ut till sommargäster. I "sjöstugan" kunde ett par familjer bo och det lilla sommarköket uthyrdes emellanåt. I stora huset hade man en sommarlägenhet på norra gaveln.

Det var naturligt att det öppnades en handelsbod här, eftersom de flesta i trakten ändå skulle hit så ofta. Båten gjorde det dessutom lätt för handelsmannen att få hem önskade varor från stan. Affären var inrymd i det röda huset väster om forna kaptensbostaden, som i början av 1900-talet användes som bostad åt handlaren Oskar Lindhé. Affären upphörde 1920.

Därefter skall Karl och Lovisa Jonsson, som kom från Tegelbruket, bott har med sina barn Olle, Bror och Edit. Mellan 1927 och 1964 arrenderades Fiskartorp av deras son Olle Jonsson, f.d. fiskare vid Tegelbruket. Utöver arrendet ingick även fisk till köket vid Brogård. Olle gifte sig med Lisa Sjöberg, som var född i grindstugan Blåsenborg. Lisas far flyttade till Blåsenborg 1878 och arbetade som smed på Brogård. Olle och Lisa hade vid sidan av fisket ett mindre jordbruk och några djur. Som mest åtta kor, två hästar, två grisar, höns och ankor. De hade också sommargäster, mest släktingar, som bodde i stugorna kring deras hus (Kaptensvillan).

Efter det att Olle och Lisa var borta arrenderades stället av deras släktingar som hade Fiskartorp som sommarnöje. Sammanlagt bodde här nio familjer om somrarna. Arrendet sades upp 1990 och Fiskartorp har sedan dess stått obebott.

Brogårds tegelbruk

Tegelbruket vid gården anlades mitten av 1800-talet.

Greve Johan Sparre omvandlade det lilla gårdstegelbruket till ett för tiden modernt tegelbruk. 1907, då greve Johan Sparre står som ägare, producerades vid ångtegelbruket omkring 2 miljoner murtegel. Tegelbruksaktiebolaget Brogård bildades 1909 och från 1914 arrenderades bruket av det nybildade Mälardalen. En genomgripande modernisering skedde under 1930-40-talet och kapaciteten höjdes till ca 5 miljoner sten. Man tillverkade då röd och gul fasadsten. Bruket tillhörde vid nedläggningen 1966 KF.

Tegelbruket är ett bland de få bevarade i Stockholms län.

Trädgården och parken

Tidigt 1700-tal

Arealavmätningen från 1703 visar att gården hade "2ne Trägårdar" och "2ne Humlegårdar" vidare "En kålsäng" samt "en stor kålgård av gärdet instängd". Det rörde sig troligen enbart om nyttoodling där trädgårdarna innehöll fruktträd av olika slag. En mindre kålsäng låg inhägnad i anslutning till mangårdens byggnader, medan den större kålgården var inhägnad från gärdet, utan samband med trädgård eller byggnader. I kålgården fanns vanligtvis blomstersängar, köksväxter samt krydd- och läkeväxter. Söder om ladugården inom betesmarken låg en damm i kontakt med ett vattendrag eller grävd kanal då vägen till ladugården gick via en bro. Inget tyder på att det vid den tiden fanns någon prydnadsträdgård vid Brogård.

Från 1685 och närmare hundra år framåt var släkten Funck ägare av Brogård. Under den tiden gick gården i arv i tre generationer. Alla tre har säkert på olika sätt bidragit till anläggningen som den framträder på en karta från 1778.

I Lars Salvius "Beskrifning öfver Sverige" från 1741 står att "Brogård har vacker träbyggnad med en trädgård". Ägare är Salig Herr Landshövdingen Gustav Funcks arvingar.

Friherre Carl Funck sålde Brogård till riksrådet greve Fredrik Ribbing 1778. Antagligen beställde den nye ägaren "Planritning över Brogårds Hustomter och Trägårdar uti Upland, Bro Härad och Socken, jemte project till Ny Wäg förbi Rysstorpet.." som upprättades i oktober 1778 av Frid. Ekmansson.

Planritningen visar hur gården byggts om efter franskt mönster. Genom att vrida mangården ca 40 grader mot nordost och ersätta de äldre byggnaderna med ett Corps de Logies och två symmetriskt placerade flygelbyggnader grupperade kring en konstnärligt anlagd gårdsplan med entré i mittaxeln hade man åstadkommit symmetri och axialitet.

Gårdsplanen med geometriskt formad gräsparterr och grusgångar var inramad på tre sidor av dubbla rader med träd. Denna trädgårdstruktur finns delvis bevarad idag. Några lindar i en inre ram och lönnar i en yttre ram har hög ålder och flera kraftiga stubbar ingår i mönstret. Gräsparterrens form har modifierats något efter 1800-talets trädgårdsplanering.

Mot sjösidan låg *Lilla Trädgården*, på samma plats som 1703, men genom vridningen av mangården har den fått en trekantig form. Den utgjorde en mot det övriga landskapet tydligt avgränsad, inhägnad del. I utkanten låg en *Trädgårdsbod*. Närmast huvudbyggnaden fanns en parterr med mittgång som fortsatte genom fruktträdgården. Vid östra gaveln låg en trädombördad rektangel, möjligen en örtagård.

Stora trädgården var en utvidgning av den tidigare fruktträdgården, nu helt rektangulär och indelad i sex kvarter med raka trädkantade gångar samt försedd med grävd kanal och två brunnar. I närheten låg *Trädgårdsmästarns byggning* med egen trappa och *Trädgårdsmästarns Fähus*.

Ännu idag finns ett meterdjupt dike bevarat i kanten av trädgården. Intill diket växer gamla askar. *Stora Humlegården* fanns 1778 på samma plats som 1703, medan en humlegård hade försvunnit.

Planen från 1778 visar hur en svensk herrgårdsanläggning anpassats till idéer hämtade från den franska barockträdgården.

Vägprojektet förbi Rysstorpet blev aldrig någon allé och vägen förbi kyrkan har antagligen aldrig varit en allé som planen visar.

Vid gården finns idag dels två flygelbyggnader från tidigt 1700-tal (ingår i 1778 års karta) dels två flygelbyggnader uppförda mot slutet av 1700-talet i anslutning till gårdsplanen men utanför trädramen och gräsparterren.

Genom ytterligare källstudier kan man förmodligen fastslå när förändringen av mangården vid Brogård skedde men för detta saknas tid inom ramen för detta arbete. Som jämförelse kan nämnas att vid Granhamnars herrgård i grannsocknen byggdes redan åren 1716-7 två flygelbyggnader som efter franskt mönster flankerade den då nedbrunna huvudbyggnadens grundmur. Samtidigt revs bodar och andra byggnader i den gamla mangården.

1800-talet

En tidsbild av vägar, byggnader och trädgård ger kartan från 1850-53. Den finns i gårdsarkivet och är väl använd och sliten. Den tillhörande beskrivningen saknas men hade bl. a. kunnat ge upplysning om vad som odlades i köksträdgården.

Bilden över gårdsplanen och intilliggande trädgård i söder överensstämmer väl med 1778 års planritning.

I stallet är det nu ladugården som genomgått en förändring genom att flyttas från mittaxeln västerut till området norr om Stora trädgården. Inom inägorna över den nedrivna ladugården fanns nu en bredare väg norrut i rak axel från huvudbyggnadens entré. Där hagmarkerna tar vid övergår den i en enklare väg. Den breda vägsträckan motsvarar den del av allén som idag består av hamlade askar av hög ålder.

Området norr om gårdsplanen har formats till en rektangulär park delad i längdriktningen av en väg och genomkorsad tvärs över av en kanal. Härigenom bildas fyra kvarter med två dammar i skärningspunkten. Runt parken löper vägar på tre sidor. Kartan ger inte besked om hur ytorna planterats men på en karta från 1865 är de två långsmala kvarteren planterade med vardera 32 träd fördelade på fyra rader med en allé som utanför dagens grindstolpar fortsätter norrut i en enkel allé – den askallé som ovan beskrivits. Denna rektangulära park finns till strukturen i stora delar bevarad. Trädraderna är fler och trädens ålder varierar. Trädslagen är ask, lönn och lind.

Vägen till Rysstorpet motsvarar i stort dagens sträckning. Dessutom finns gamla byvägen förbi Husby och kyrkan. Än så länge skedde de mesta transporter på sjövägen in till Stockholm. Järnvägen kom först 1876.

På sjösidan fortsätter allén genom trädgården ända ner till ångbåtsbryggan. Trädgården på sydsidan har omgestaltats till en park med slingrande gångar och betesmarken ner mot Mälaren har markerats som park med en gångstig ner till sjön.

Köksträdgården ligger kvar i stort sett som förut.

Förändringarna hade skett under greve Erik Samuel Sparres tid på gården 1810–1851. Kartan från 1850-53 över gården gjordes vid den tidpunkten när sonen Erik Josias Sparre tog över.

Erik Sparre beställde en trädgårdsplan "Projekt till Park och Trädgårdsanläggning vid Brogårds Säteri i Upland Knut Forsberg 1857". På ritningen står Knut Forsbergs namn textat men han har inte signerat ritningen.

Förslaget som var en trädgårdsplan i tidens smak omfattar trädgård i området kring gården och en landskapspark på markerna ner mot Mälaren. Knut Forsberg (1829 – 95) återvände 1852 från sina utländska studier och var verksam i Sverige fram till 1869 då han emigrerade till USA. Han utnämndes 1854 till "Trädgårds-Architect för Kongl. Maj:ts slottsträdgårdar med benämningen Directör". Varken Forsberg eller Sven Lindh, som senare upprättade ett parkförslag för Brogård, hade någon formell arkitektutbildning. Båda var mycket skickliga i att göra upp ritningar och behärskade flera andra moment som ingick i arkitekt- och ingenjörsyrkena. (Nolin, 1999)

Knut Forsberg suddar tveklöst ut spår av äldre generationer och behåller bara det som passar in i det nya. En inställning som är ett signum för den gryende modernismen. (T. Suneson).

Över gårdsplanen och området närmast norr och söder därom lägger han ut ett mönster med planteringar där han infogar huvudbyggnaden och flygelbyggnaderna. Den karaktäristiska ovalen framför huvudbyggnaden visar större släktskap med den franska traditionen än med tyska och engelska förebilder. (Suneson) På ena sidan därom förlägger han lustgården, fruktträdgården och köksträdgården och på andra sidan rotfruktsträdgården. I landskapsparken placerar han ut ett Björk Tempel och ett Gran Tempel.

Året efter trädgårdsplanen tagits fram utnämndes Greve Erik Sparre till Landshövding i Älvsborgs län och flyttade från Stockholm till residenset i Vänersborg. Detta är troligen förklaringen till varför parkplanerna aldrig blev genomförda.

Erik Sparre ägde även Lejondal samt Västberga och Årsta i Brännkyrka. Han hade stort intresse för jordbrukets och järnvägarnas utveckling men ägnade ringa tid för skötseln av sina egna egendomar.

1882 övertog sonen Johan Sparre skötseln av gården. Förutom att han moderniserade jordbruket och förbättrade kreatursstammen uppförde han även ett nyttcorps de logies 1884-89. Samtidigt upprättades "Plankarta till Park och trädgårdsanläggningar vid Bro Herrgård" signerad av Sven Lindh, 1887.

"En stor och vacker park omgiver slottet, som ligger högre än omgivningen med vid utsikt över Mälaren, och väster härom utbreder sig den väldiga trädgården med massor av fruktträd, drivhus, blomstersängar, gurk- och tomatodlingar, stora fält med bönor och kål och mycket annat. Nu i senhöstdager företer trädgården en färgprakt, om man sent glömmer. Trädgården omfattar en areal av icke mindre än 10 tunnland och drives i stor skala. Många äro också de pris och utmärkelser, som kommit Sparre till del för framgångsrik trädgårdsskötsel." Erik Åkerhielm, 1927.

Sven Lindhs förslag till trädgård och landskapspark genomförs som idé framför allt mot sjösidan och är fullt möjligt att spåra i dagens anläggning.

Parken omfattade enbart den närmast belägna hagmarken och sträckte sig ända ned till Mälaren. Med utnyttjande av de naturliga berghällarna drogs slingrande gångar intill vilka buskar och träd planterades.

Gångsystemet förenklades jämfört med Lindhs planer så att de bildade en slinga i parken i stället för att leda ut ur parken till det omgivande landskapet. I dag finns ett antal stora träd av

adellövskog bl. a ek, ask, lind, lönn, kastanj och gullregn dessutom silvergran, bergtall och enbuskar.

"Ända ner till Mälaren sträcker sig en naturpark, till större delen anlagd af dess nuvarande ägare, trädgården..." Svenska slott och herresäten

I mitten av juni växer här bl. a gullvivor, mandelblom, smörblommor, violer och smultron. Åldern på många träd kan säkert stamma med tiden för när parken anlades, dvs. slutet av 1800-talet. Så sent som 1982 hade man fri sikt från verandan mot Mälaren.

Trädgården närmast huvudbyggnaden är anlagd med grusgångar och njurformade gräsplanteringar med syrener, kaprifol och pioner.

"Kring slottet susar mäktiga ekar och bokar i en naturpark som huvudsakligen skapats av greve Johan Sparre." Ur svenska slott och herrgårdar.

Kvar står en jättebok och enligt uppgift från Carl Reuterskiöld fanns här även en gammal ek. Vid 1900-talets början anlades en halvcirkelrund granridå mot sjösidan. Av granhäcken finns inget bevarat.

Ägarlängd

Medeltiden Kronan och kyrkan.

- 1563 Genom förläning Anders Sigfridsson Rålamb, g.m. Anna Störle.
- 1583 Deras måg Erik Körning, g.m. 2:o Cecilia Andersdotter Rålamb.
- 1599 Hans svåger Bror Andersson Rålamb, g.m. 1:o Anna Oxenstierna, 2:o Anna Tott.
- 1647 Hans son Christer Rålamb, b.m. Beata Kagg.
- 1651 Hans son Gideon Rålamb, g.m. 1:o Catharina Margareta Spens, 2:o Cornelia de Moucheron.
- 1679 Genom köp, hans farbror Claes Rålamb, g.m. 1:o Anna Stålar, 2:o Beata Soop, 3:o Elisabet Gyllenstierna.
- 1685 Genom köp Elisabet Hansdotter, änka efter Johan Funck, d. 1679. EH var dotter till borgmästaren i Sthlm. Hans Hansson.
- 1719 Hennes son Gustaf Funck, g.m. Kristina Cronström. Gustaf F. var landshövding över Västmanland, friherre.
- 1736 Hans son Carl Funck, g.m. 1739 1:o Charlotta Elisabet Cronstedt, 1765 2:o Brita Odencrantz. Carl F. d. 1783 å Hofgården i Östergötland.
- 1778 Genom köp Fredrik Ribbing, 1764 g.m. Eva Helena Löwen. FR d. 1783.
- 1782 Genom köp Zacharias Bergenskjöld och Jakob Gripenstedt, g.m. Ulrika Funck.
- 1783 Genom inlösen Zacharias Bergenskjöld.
- 1792 Genom köp Josias Carl Cederhielm, g.m. Katarina Margareta Tigerhjelm. JC d. 1795.
- 1810 Genom gåva Katarina Ulrika Montgomery, g.m. Erik Samuel Sparre.
- 1851 Deras son Erik Josias Filip Sparre, 1851 g.m. Lovisa Ottiliana Sparre af Söfdeborg.
- 1886 Deras son Johan Claes Sparre, g.m. 1:o Eva Erika Margareta Sparre af Rossvik, 2:o Ebba Maria Matilda Barck.
- 1938 Hans systerdotter * friherrinnan Ebba Reuterskiöld, f. von Rosen, g.m. bergsingenjör friherre Carl Reuterskiöld (död 1958).
- 1958/1963 Genom arv Carl Reuterskiöld, Christina Meyer (född Reuterskiöld), Nils Reuterskiöld
- 1968 Kooperativa Förbundet

* OBS Ebba Reuterskiöld var Johans systerdotterdotter. B. Sandén efter koll med Carl Reuterskiöld 2007-06-12.

BESKRIVNING BYGGNADER 1-51

Vad avser byggnadernas skick har byggnaderna delats in i fyra kategorier; 1. Gott skick; 2. Underhållsbehov; 3. Stort behov av upprustning; 4. Förfall/vanvård.

BROGÅRD

1 Huvudbyggnaden Brogård

Ålder. 1884-89

Beskrivning Huvudbyggnaden Brogård är ritad av arkitekten Herman Holmgren på uppdrag av greve Johan Sparre.

Som slottsarkitektur från sent 1800-tal är byggnaden tidstypisk. Byggnaden är utformad i nyrenässansstil med putsade fasader kombinerat med "äkta" material i sockelns granit och huvudentrens polerade granitkolonner.

Byggnaden är uppförd av tegel i två våningar med lägre sidopartier och kröns av en hög kupol med altanförsedd lanternin. Fasaderna har en benvit slätputs med rusticerad bottenvåning. Taket är ett valmat mansardtak täckt med svart, falsad plåt. Kupolen är täckt med zinkplåt.

Till huvudentren leder trappor till en portik med kolonner av polerad Graverforsgranit bärande en ovanpåliggande altan.

Fasaden åt trädgårdssidan har en gavelkrönt mittrisalit. Mellan mittpilastrarna på risaliten står byggnadsåret MDCCCLXXXVIII. Nederst i risaliten finns en "grotta" med dubbel fritrappa av granit till en altan.

Fasaden är smyckad med detaljer som sparrevapnet, hjortar, lejonhuvuden, löpande-hundmotiv, växtornamentik och "medusa"-huvuden. Bildhuggaren A. Notini är upptagen i avlöningslistan avseende uppförandet av Brogård och är troligen upphovsman till stor del av utsmyckningen.

Planlösningen är oförändrad sedan byggnadstiden och har bevarad ursprunglig inredning i olika nystilar. Från stora hallen leder en korridor med förbindelse dels till en köksdel och dels till en sovrumsdel. Hallen har direkt förbindelse med sällskapsrummen; herrum, två salonger och matsal. Från stora hallen leder en svängd trappa till övervåningen där den övre hallen används som biljardrum. Innanför ligger ytterligare en salong och ett kupolrum. I övrigt innehåller denna våning sovrumsdel samt två rum som har förblivit oinredda sedan uppförandet. Källaren är byggd i souterrain mot parksidan med utgång genom "grottan".

Då Brogård bedömts vara av omistligt kulturhistoriskt värde inom riksintresseområde beviljades bidrag för restaurering av utvändigt trappa och terrass med balustrad och genomfördes 1994-95. Även interiör restaurering av vägg- och takmålningar har genomförts under 1980-talet.

Funktion. Bostad.

Skick: 2. Underhållsbehov.

Exteriöra putsskador. Underhållsbehov tak. Färg flagnar i nedre och övre hallarna.

2 Köksflygeln

Ålder. Tidigt 1700-tal.

Beskrivning Av den äldre anläggningen kvarstår två par, parvis lika, flygelbyggnader i karolinsk stil med takkupor i de avvalmade gavlarna. De båda flyglarna närmast huvudbyggnaden är från tidigt 1700-tal (byggnad nr. 2 och 3) medan de bortre (byggnad nr. 4 och 5) är något yngre.

Flygeln är knuttimrad och uppförd i en våning. Timret är klätt med vitmålad locklistpanel med vita "pilastrar" av trä utan kapitäl. Mot gården har huset en fronton med oxöga. Det valmade sadeltaket, med takkupor i gavelspetsarna, är täckt med enkupigt tegel och kröns av två skivinklädde, vita skorstenar.

Fönster- och dörrsnickerier är engelskt röda och har vita, släta omfattningar. Fönsterna har blåst glas och tidiga 1900-tals hörnjärn. Dörren mot gården är senare och klädd med smal panel med glasad övre del.

På baksidan har två stora garageportar tagits upp. Garaget är interiört inrett med gjutet golv och väggar av betonghålsten. I övrigt har all inredning rivits ut och har förblivit oinrett.

Funktion. Garage och förråd.

Tidigare funktion: Köksflygel. I de gamla herrgårdarna hade man p.g.a eldfaran som regel inget kök för matlagning. Maten fick därför bäras från en separat byggnad. Enligt brandförsäkringshandlingar från 1866 var här inrett med en större spis, en stor bakugn och tre kamrar som bostäder åt tjänstefolket.

Skick: 2. Underhållsbehov

3 Flygelbyggnad

Ålder Tidigt 1700-tal.

Beskrivning Den östra flygelbyggnaden är uppförd samtidigt som köksflygeln. Flygeln är till utformningen lika köksflygeln men är mer välbevarad i detaljerna.

Byggnaden är knuttimrad i en våning. Långsidorna är klädda med en vitmålad och profilerad locklistpanel medan gavlarna är reveterade och vitt avfärgade. Konstruktionen är stadgad med s.k. följare med dragjärn med gängor och fyrkantiga bultar.

Fasaden avdelas av vitmålade pilastrar av trä. I gårdsfasadens mitt är huset utrustat med en fronton med oxöga. Det valmade sadeltaket är täckt med enkupigt tegel och kröns av två putsade, vitt avfärgade, skorstenar. Byggnaden har, liksom köksflygeln, en takkupa i vardera gavelspetsen.

Mot gården har byggnaden en pardörr från mitten av 1800-talet med speglar, runda fönster i övre delen och smidda beslag. Fönster- och dörrsnickerier är engelskt röda och har vita, släta omfattningar. Fönsterna har delvis blåst glas och tidiga 1900-tals hörnjärn.

Interiört moderniserat.

Funktion: Enfamiljsbostad.

Tidigare funktion Byggnaden har varit bostad för gårdens kusk samt för jungfruarna på slottet.

Skick:: 2. Underhållsbehov

4 Flygelbyggnad

Ålder. Sent 1700/tidigt 1800-tal.

Beskrivning Flygelbyggnaderna längst bort är något enklare till utformningen. De saknar frontoner samt är något kortare än flyglarna närmast huvudbyggnaden.

Byggnaden är knuttimrad och klädd med vit locklistpanel och vita knutlådor.

Fönster- och dörrsnickerier är bruna och har släta, vita omfattningar. Dörren mot gården är senare och klädd med smal panel och har glasad övre del.

Sadeltaket är valmat med takkupor i gavelspetsarna och är täckt med enkupigt tegel. Huset har en skorsten av tegel.

Interiört moderniserad.

Funktion. Enfamiljsbostad.

Tidigare funktion. Ursprungligen arbetarbostad för två statarfamiljer.

Skick: 2. Underhållsbehov

5 Flygelbyggnad

Ålder. Sent 1700/tidigt 1800-tal.

Beskrivning Byggnaden är knuttimrad och har vitmålad locklistpanel och vita knutlådor.

Sadeltaket är valmat med takkupor i gavelspetsarna och täckt med enkupigt tegel krönt av en tegelskorsten.

Fönster- och dörrsnickerier är engelskt röda och har vita, släta omfattningar. Dörren mot gården är en äldre pardörr med speglar och runda fönster.

Interiört moderniserad.

Funktion: Enfamiljsbostad.

Tidigare funktion Bostad för två statarfamiljer och lagårdsförmannens bostad.

Skick: 2. Underhållsbehov

6 "Klockbyggningen"

Ålder. 1850. Enligt brandförsäkringshandling från år 1866 är byggnaden uppförd 1850 som statbyggnad.

Beskrivning Huset har faluröd locklistpanel med vita knutar och vita fönstersnickerier. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel och har två skorstenar av tegel. Taket bryts av senare upptagna takkupor med pulpettak åt båda hållen.

De tre entreerna har skärmtak och senare ytterdörrar klädda med smal panel och glasad övre del.

Interiört moderniserat.

Övrigt En nu riven, till utformningen lika, statarbyggnad uppförd 1863 låg ursprungligen på andra sidan vägen.

Funktion. Bostadshus. Tre lägenheter med egna entreer. Tidigare funktion: Statarbostäder.

Skick: 1. Gott skick

7 "Inspektorsbostaden"

Ålder. 1963

Beskrivning Envåningsvilla uppförd i vinkel med garage i souterrain.

Byggnaden har gul locklistpanel och vita knutbrädor. Fönsterna har vita snickerier och vita, släta omfattningar. Sadeltaket är täckt med enkupigt tegel och kröns av två tegelskorstenar. Entreerna är utrustade med skärmtak.

Interiört delvis bevarad 60-talsinredning. Moderniserade kök. Funktion: Bostadshus. Två lägenheter med egna entréer. Skick: 2. Underhållsbehov.

8 "Blåsenborg"

Ålder. Sannolikt tidigt 1800-tal.

Beskrivning. Blåsenborg är ursprungligen gårdens grindstuga och belägen vid allen fram till Brogård. Vid 1800-talets slut och 1900-talets början bodde här smeden på Brogård, August Sjöberg med familj.

Byggnaden är knuttimrad och har under senare år klätts med en rödfärgad lockpanel och vita knutlådor. Fönsterna har vita snickerier och är utrustade med vita, senare fönsterluckor. Taket är täckt med tvåkupigt tegel.

Innan förändringen av byggnaden var den reveterad och hade en lövsågeriutsmyckad veranda med fönster.

Tillplanen är byggnaden en sidokammarstuga med bevarad kökspis med kåpa och bakugn. I kammaren finns en rörspis med en senare ansluten kamin. Interiört finns delvis bevarade äldre dörr- och fönsterfoder samt en äldre tvåfyllningsdörr med plattgångjärn. I övrigt modern enkel köksinredning och nya ytskikt.

Funktion: Sommarbostad Tidigare funktion. Bostadshus.

Skick 1. Gott skick.

9 Vedlada Å/der. 1900-tal .

Beskrivning En 30 meter lång, öppen vedlada med trästolpar stående på gjutna, runda block. Taket är ett pulpettak täckt med svart, korrugerad plåt.

Funktion. Öde

Tidigare funktion: Vedlada för gårdens eldningsbehov. Skick. 2. Underhållsbehov.

10 Vedlada

Ålder: 1900-tal

Beskrivning En 30 meter lång, öppen vedlada med trästolpar stående på gjutna, runda block. Taket är ett pulpettak täckt med svart, korrugerad plåt.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Vedlada för gårdens eldningsbehov.

Skick: 2. Underhållsbehov.

11 Såg

Ålder. Sent 1800-tal.

Beskrivning I byggnaden är en stockcirkelsåg med sågbänk bevarad. Den drevs först med dieselmotor och senare med elektrisk motor.

Byggnaden är uppförd av stående, faluröda plank med faluröda träluckor på båda långsidorna. en gavel finns en svart port av stående plank med kraftiga, smidda bandgångjärn med lökformad avslutning. Pulpettaget är täckt med tvåkupigt tegel.

Funktion: Öde

Tidigare funktion: Såg i drift fram till 1970-talet.

Skick. 4. Förfall/vanvård.

Byggnaden har omgående och omfattande rustningsbehov. Bl.a. har taket delvis rasat in.

12 Virkeslada Åder Tidigt 1900-tal.

Beskrivning Byggnad av stående, faluröda plank med två portar och sex boddörrar av stående, svarta brädor med kraftiga, smidda bandgångjärn.

Pulpettaget har utspringande takfot på faluröda sparrar och är täckt med korrugerad plåt. Ladan är inredd med en avdelning med anordning av trästolpar för lagring av timmer.

Funktion. Öde

Tidigare funktion: Virkeslada för sågat timmer och brädor.

Skick: 1. Gott skick.

13 Förrådsbyggnad till snickarverkstaden. Å/der. Tidigt 1900-tal.

Beskrivning Byggnaden är uppförd av stående faluröda brädor med sadeltak täckt av svart, korrugerad plåt och har tre svarta boddörrar med kraftiga bandgångjärn med lökformad avslutning.

Funktion: Öde

Tidigare funktion: Förrådsbyggnad till snickarverkstaden.

Skick 2. Underhållsbehov.

Bl.a saknas en mindre del av takbeläggningen.

14 Gårdssmedja med snickeriverkstad Ålder. 1890-tal.

Beskrivning Gårdssmedja med snickeriverkstad uppförd i vinkel med en senare tillbyggd garagedel i souterrain. Delar av äldre fast inredning som snickarbänkar, fasta verktygslådor och såg finns bevarade.

Byggnaden har faluröd locklistpanel upp till en vit horisontal list och har däröver slät panel. Sadeltaket är täckt med en vinkel av enkupigt och den andra vinkeln med tvåkupigt tegel. De stora, vita, småspröjsade fönsterna har vita omfattningar lagda i kors i hörnen. Byggnaden har svarta portar med kraftiga gångjärnsbeslag och vita omfattningar.

Den lägre tillbyggnaden har faluröd locklistpanel och sadeltak täckt med korrugerad plåt samt två svarta portar.

Funktion: Öde/förvaring.

Tidigare funktion: Gårdssmedja med snickerverkstad.

Skick:2. Underhållsbehov.

15 Vedlada Ålder: 1900-tal.

Beskrivning: En 30 meter lång, öppen vedlada med trästolpar stående på gjutna, runda block. Taket är ett pulpettak täckt med svart, korrugerad plåt.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Vedlada för gårdens eldningsbehov.

Skick: 2. Underhållsbehov.

16 "Statarbyggnadens" ekonomibyggna Å/der. Sent 1800-tal.

Beskrivning Byggnaden är uppförd av stående plank med sju boddörrar av stående plank med kraftiga bandgångjärn.

Funktion: Öde.

Skick 4. Förfall/vanvård.

Byggnaden är kraftigt förfallen. Taket har rasat in och taktäckningen är avlägsnad.

17 Ekonomibygnad till "smedbyggnaden"

Ålder. Tidigt 1900-tal.

Beskrivning Bod i sex avdelningar uppförd av falurött avfärgat, stående plank med sex svarta boddörrar av stående plank med kraftiga bandgångjärn. Byggnaden har sadeltak täckt med tvåkupigt tegel.

Funktion Öde

Tidigare funktion: Ekonomibygnad

Skick 2. Underhållsbehov.

18 "Statarbyggnaden"

Ålder. Sent 1800-tal.

Beskrivning "Statarbyggnaden" har en stomme av resvirke med liggande, faluröd, fasspontpanel upp till en vit, horisontal list och däröver stående panel på en grund av huggen natursten. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel med en vindskupa åt vägen och en fronton åt gården.

Framför entrédörrarna med överljus finns rester av ett fundament för en "farstubro" av huggen natursten. Trapporna till "bron" saknas. Huset har sexrutiga tvåluftsfönster av blåst glas med hörnjärn av sen 1800-talstyp och vita, släta omfattningar.

Byggnaden har en dubblerad fyrdelad plan och är inredd med tre lägenheter å ett rum och kök i vardera våningen med delvis bevarade järnspisar och kakelugnar. Till lägenheterna i den övre våningen leder en trätrappa till en stor gemensam hall. Lägenheterna är genomgående inredda med pärlspontpanelade väggar och tak, pärlspontpanelade vedlårar eller skänkskåp, dörrar med fyra halvfranska fyllningar samt tak- och golvlister med kraftig profilering. Ursprunglig inredning är i stor utsträckning bevarad.

Funktion Öde

Tidigare funktion: Statarbostad för sex familjer. Huset var bebott fram till 1960-talet.

Skick 4. Förfall/vanvård.

Restaureringsbehoven är omedelbara och omfattande om byggnaden ska räddas. Taktegel har lossnat och läkten är skadad. Fasaderna har delvis fuktskador och har målningsbehov. En stor del av fönsterglasen är borta och det regnar rätt in i huset. Skadade fönster- och dörrsnickerier.

19 "Smedbyggningen"

Ålder. Ca 1910.

Beskrivning Faluröd, locklistpanelad byggnad med sadeltak täckt med tvåkupigt tegel. Huset har senare upptagna, breda takkupor med pulpettak åt båda hållen. Entredörren är senare och utrustad med ett skärmtak. Fönstersnickerier av kopplade treluftsfönster utan spröjsning.

Åt gården finns utvändiga ingångar till tegelkällare i souterrain genom engelskt röda dörrar klädda med liggande panel och kraftiga bandgångjärn.

Interiört är huset moderniserat och har ingen bevarad äldre inredning.

Funktion: Permanentbostäder. Tre lägenheter, varav två i bottenvåningen samt en inredd vindsvåning.

Tidigare funktion: Arbetarbostad för tre familjer.

Skick: 1. Gott skick.

20 Maskinhall

Ålder. 1976.

Beskrivning Maskinhall med fasader och sadeltak täckt med röd korrugerad plåt.

Skick: 1. Gott skick

21 Vagnslider

Ålder Sent 1800-tal.

Beskrivning. Öppet vagnslider av både stående lockpanel, locklistpanel och plank med tegeltäckt sadeltak. Öppningarna mellan trästolparna har tidigare haft svarta portar.

Ladugården har senare byggts till med ett lägre öppet vagnslider täckt med korrugerad eternit.

Funktion Förvaring.

22 Stall

Ålder. Sent 1800-tal.

Beskrivning Byggnaden är knuttimrad i en våning och är klädd med faluröd locklistpanel och knutlådor på en gråstensgrund. Baksidan har synligt knuttimmer och är delvis lockpanelad. At väst finns rester av en grund efter en riven mindre utbyggnad.

Under takfoten löper längst med fasaden liggande, rektangulära sex-rutiga fönster med vita snickerier. Mitt i fasaden har byggnaden en svart, fasspontpanelad port med kraftiga gångjärnsbeslag och en överliggande takkupa med svart intagsport av stående panel och kraftiga gångjärnsbeslag. I vardera gaveln finns svarta portar med gångjärnsbeslag varav den ena har en upphöjd uppfart. Fönster och portar har vita, släta omfattningar.

Sadeltaket är täckt med svart korrugerad plåt.

Funktion Vagnsförråd.

Tidigare funktion: Stall för arbetshästar och vagnbod. Stallet rymde ca 20 ardennerhästar.

Skick: 2. Underhållsbehov.

23 Svinladugård

Ålder. Ca 1905.

Beskrivning Svinladugård av tegel i en våning. Teglet är lagt i kryssförband med runda fogar. Sadeltaket är täckt av tvåkupigt tegel med en takkupa över entrén. Porten är klädd med liggande panel på förvandring och har kraftiga bandgångjärn med lökformad avslutning.

Gavelspetsarna har slät faluröd panel med spetsiga avslutningar nedåt med faluröda intagsportar av stående slät panel. Byggnaden har mindre, liggande rektangulära fönster med bruna snickerier.

Interiört finns bevarade grisstallar.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Grisstallar.

Skick 2. Underhållsbehov.

24 Silo

Ålder. 1963.

Beskrivning Två silotorn i betong.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Silotorn för ensilage.

Skick: 1. Gott skick.

25 Koladugård

Ålder. 1896. Tillbyggd loge 1914.

Beskrivning Den ursprungliga delen med koladugård och skulle är uppförd i en undre del av tegel och en övre del med stående röd panel och har ett utskjutande mittparti med fronton utrustad med dekorativa snickeridetaljer, spetsigt avslutade småspröjsade fönster samt initialerna JS (Johan Sparre) och året 1896.

De stickbågiga fönsterna är engelskt röda med murade avlastningsbågar. Portarna är likaså stickbågiga och svarta med överljusfönster.

I skarven mellan den äldre ladugården och den senare tillbyggda delen står ett silotorn i betong.

Den tillbyggda logen är interiört öppen tillnock med takkonstruktion av fackverk och är uppförd av stående faluröda brädor med svarta portar och kraftiga bandgångjärn.

Funktion: Delvis öde. Delvis stallplatser. Förvaring jordbruksmaskiner.

Tidigare funktion: Koladugård med skulle.

Skick: 2. Underhållsbehov.

26 Fårhus Ålder:

1800-tal.

Beskrivning Byggnad av stående faluröda plank med vita knutbrädor och åtta svarta boddörrar med smidda bandgångjärn. Sadeltaget är täckt med tvåkupigt tegel.

Byggnaden används som fårhus och är i två avdelningar med skrubba. Huset har en mindre senare öppen utbyggnad åt hagen som vindskydd åt fåren.

Funktion. Fårhus.

Tidigare funktion: Avträden och vedbodlar för arbetare.

Skick: 1. Gott skick.

27 Spannmålsmagasin

Alder: Sent 1800-tal.

Beskrivning Spannmålsmagasin med liggande faluröd panel på förvandring med vita knutbrädor. Sadeltaket är täckt med korrugerad eternit och har en överbyggnad på taket för spannmålslevator.

Byggnaden har två kraftiga skjutdörrar med snedställd, profilerad panel och kraftiga bandgångjärn samt tre svarta dörrar varav ett med överljusfönster. Fönster av olika storlek dock främst sexrutiga tvåluftsfönster med blåst glas och hörnjärn av sen 1800-talstyp med vita fönstersnickerier och vita omfattningar.

Byggnaden är i tre plan förbundna med trätrappor med bevarad utrustning för malning av mjöl och annan fast utrustning.

Byggnaden är förbunden med två silobyggnader klädda med blank korrugerad plåt.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Spannmålsmagasin och husbehovskvarn.

Skick: 2. Underhållsbehov

28 Stall *Alder. Ca 1918*

Beskrivning Den nedre delen är uppförd av tegel lagt i kryssförband med runda fogar upp till en horisontal vit list och däröver slät faluröd träpanel. Gavelspetsarna har slät faluröd panel och i ena gaveln en faluröd intagsport och ett lunettfönster. Sadeltaket är täckt av tvåkupigt tegel med en takkupa mot vägen.

Under takkupan är en svart port något indragen i fasaden med kraftiga smidda bandgångjärn. I gavlarna har byggnaden engelskt röda portar med snedställd panel och överljusfönster med vinkelbrutna överdelar.

Fönsterna är dels kvadratiska dels liggande, rektangulära med vinkelbrutna överstycken och har blåst glas och engelskt röda snickerier.

Stallet har en, delvis öppen, utbyggnad i vinkel åt väst med tälttak.

Funktion Stallplatser. Förvaring av äldre vagnar.

Tidigarefunktion: Stall för vagns- och ridhästar.

Skick: 1. Gott skick.

29 "Kuskbostaden" *Ålder*

Sent av 1800-talet.

Beskrivning. När gårdsmejeriet gjordes om till kuskbostad ca 1910 byggdes istället ett andelsmejeri av Brogård på Brogårds mark strax söder om nuvarande stationsbyggnad. Hit kunde fler gårdar köra sin mjölk.

Byggnaden är uppförd i en våning med inredd vind av tegel med spritputsade fasader avfärgade i en ljus röd ton. Taket är brutet med avvalmade gavelspetsar täckt med tvåkupigt tegel. Ytterdörren är av senare modell och har ett tegeltäckt skärmtak.

Interiört finns delvis bevarad äldre inredning.

Funktion. Öde.

Tidigare funktion: F.d. gårdsmejeri. F.d. kuskbostad. F.d. sommarbostad.

Skick: 3. Stort behov av upprustning.

Byggnaden har omedelbara restaureringsbehov. Putsskador. Taktegel har lossnat. Fuktskador.

30 Växthus *Ålder*

Ca 1890.

Beskrivning Förfallet växthus vars glasparti saknas. Glaspartiets grund finns delvis kvar söder om kvarvarande tegelmur. Byggnaden är mot norr locklistpanelad med tegeltäckt pulpettak krönt av en hög skorsten av tegel. Högst upp, längst med tegelmuren, som varit putsad, löper ett antal träluckor som sannolikt haft funktionen av vädringsventiler för växthuset. I den locklistpanelade delen finns en trälucka i golvet där troligen panna förvarades för uppvärmning av växthuset. Växthuset uppvärmdes med ved.

Förutom odling av melon och andra frukter tjänade växthuset vintertid som förvaringsplats för de palmer som sommartid stod utplacerade kring slottet.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Växthus.

Skick: 4. Förfall/vanvård.

31 Trädgårdsmästarbostaden

Ålder Sent 1800-tal/tidigt 1900-tal.

Beskrivning Intill växthuset ligger den nu övergivna trädgårdsmästarbostaden.

Byggnaden är tidigt tillbyggd med två kammare. Stommen är knuttimrad i en våning med vita, locklistpanelade fasader och tegeltäckt sadeltak. Taket har ursprungligen varit spånklätt. Huset har en dekorativt utformad taklist, lunettfönster i gavlarna och en veranda med lövsågade räckeppinnar.

Byggnaden har bevarad äldre fast inredning som snickerier, äldre rörsisar och kakelugnar.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Trädgårdsmästarbostad. Sommarbostad.

Skick: 3. Stort behov av upprustning.

Byggnaden har omgående och omfattande restaureringsbehov. Taktegel har lossnat. Fuktskador.

32 F.d. hönshus

Ålder Tidigt 1900-tal.

Beskrivning Hönshus ombyggt till sommarbostad med faluröd locklistpanel, vita knutbrädor och en liten utbyggd veranda. Gröna fönstersnickerier och grön bräddörr med liggande, profilerade panel och kraftiga bandgångjärn.

Byggnaden har en enkel inredning.

Funktion Öde.

33 Vattenuppfodringsverk

Ålder Tornet är sannolikt uppfört under 1880-talet. Enligt Brogårds avräkningsbok från år 1883-84 fick en murare Andersson ersättning för 800 timmars murning av vattenreservoaren.

Beskrivning Förfallet åttkantigt vattenuppfodringsverk av tegel med naturstenssockel. Tornet saknar idag taktäckning men har tidigare haft tälttak täckt med spån.

Vid Fiskartorp fanns en oxvandring som drev den pump som pumpade upp vatten till tornet. Intill vattentornet har senare byggts ett pumphus med faluröd lockpanel med sadeltak täckt med korrugerad plåt.

Funktion. Öde.

Tidigare funktion: Vattenuppfodringsverk.

Skick Förfall/vanvård.

FISKARTORP

34 Gamla manbyggnaden

Ålder. Sannolikt tidigt 1800-tal.

Beskrivning. Byggnaden är knuttimrad och reveterad med instuckna träpluggar och grov, gult avfärgad spritputs.

Verandan är sannolikt utbyggd under sent 1800-tal och är pärlspontpanelad med lövsågade fönster- och dörromfattningar. I gavlarna finns lunettfönster och vindskivan har sågtandad utformning. Taket har utspringande takfot på konsoler och är täckt med tvåkupigt tegel. Byggnaden har äldre fönstersnickerier med fyrrutiga, enkla bågar och till större delen beslag från 1800-talets andra hälft.

Till planen är byggnaden en enkelstuga med utbyggd veranda och har bevarad äldre fast inredning som köksspis med kåpa och bakugn, handhyvlade gamla foder, äldre dörrar och kakelugn. Vinden är senare inredd med ett rum och kök med egen ingång.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Bostad. Sommarbostad.

Skick 3. Stort behov av upprustning.

Byggnaden har omgående restaureringsbehov. Putsen har delvis släppt och har delvis cementlagningar. Lösa taktegelpannor. Delvis fuktskadad läkt. Fönster har renoveringsbehov liksom taklist och skorsten.

35 "Kaptensvillan"

Ålder Kaptensvillan är sannolikt uppförd under 1890-talet av en sjökaptan Pettersson som förde befäl på en av de ångbåtar som då trafikerade Mälaren.

Beskrivning Timmerbyggnad, i en våning med delvis inredd vind, reveterad med inslagna träpluggar. Byggnaden är putsad med grov spritputs med slätputsade fönsteromfattningar och knutar. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt lertegel.

Enkla fönsterbågar med tre rutor i vardera båge med till större delen blåst glas.

Förstukvisten har trappräcke med lövsågerier och ytterdörr från senare tid med överljusfönster i original.

Mot vattnet är tillbyggd en pärlspontpanelad glasveranda med halvfransk pardörr. Byggnadens vindskivor och verandans takfot har sågtandade kanter.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Bostad. Sommarbostad.

Skick 2. Underhållsbehov.

36 a "Sjövillan" eller "sjöstugan"

Ålder Sent 1800-tal.

Beskrivning Faluröd knuttimrad byggnad med vita knutbrädor och vita profilsågade fönster- och dörrumfattningar.

Mot vattnet är en glasveranda tillbyggd med lövsågade räckespinnar. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel och har utspringande takfot på profilerade sparrar.

Byggnaden är inredd med ett rum och kök med delvis bevarade äldre snickerier, i övrigt moderniserat.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Bostad. Sommarbostad.

Skick 3. Stort behov av upprustning.

Byggnadens veranda har omgående restaureringsbehov.

36 b Sommarkök

Ålder Sent 1800-tal.

Beskrivning Mindre byggnad sammanbunden med "sjövillan" med ett mindre plank med dörr. Under ångbåtstrafikens dagar användes byggnaden som sommarkök för utspisning av resenärer. I brandförsäkringshandling från 1899 beskrivs byggnaden som "bagarstuga". Senare har byggnaden använts för att torka fisknät och har senare även använts som en liten sommarbostad.

Huset har faluröd lockpanel med vita knutar och ett pulpettak täckt med dels tegel dels asfaltpapp.

Byggnaden är inredd med två mindre utrymmen varav det ena har en bevarad järnspis.

Funktion. Öde.

Tidigare funktion: Bagarstuga. Sommarkök. Sommarbostad.

Skick 2. Underhållsbehov.

37 Handelsboden

Ålder 1800-tal.

Beskrivning Byggnaden är uppförd av tegel, timmer och brädväggar och är i en brandförsäkringshandling från 1899 omnämnd som en "uthusbyggnad". Från tidigt 1900-tal fram till 1920 innehöll byggnaden handelsbod och lagerlokal.

Huset har cellrumsplan och har senare inretts till sommarbostäder med två lägenheter i bottenvåningen samt ett inrett vindsrum. Byggnadens norra del är oinredd.

Huset har faluröd locklistpanel med vita knutar och bruna bräddörrar klädda med liggande, profilerad panel. De vita fönster- och dörrromfattningarna har spetsiga avslutningar lagda i kors i hörnen. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel.

Den norra gaveln har märken efter ett rivet dass.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Uthus. Handelsbod. Sommarbostad.

Skick: 2. Underhållsbehov.

38 Redskapsbod

Ålder.

Beskrivning Locklistpanelad och falurött avfärgad redskapsbod i två avdelningar med fast snickarbänk och trähyllor. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel. Boddörrar av stående faluröda plank med smidda bandgångjärn med lökformad avslutning.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Redskapsbod.

Skick 2. Underhållsbehov.

39 Ekonomibyggnad

Ålder. Sannolikt uppförd kring sekelskiftet 1900.

Beskrivning Ekonomibyggnad till arrendegården. Innehöll tidigare ladugård för nöt, svin och häst samt förvaringsutrymme för spannmål, foder och redskap.

Byggnaden är knuttimrad och delvis panelad och falurött avfärgad med vita knutbrädor och vita släta fönsteromfattningar. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel. Huset har en senare tillbyggnad i tegel lagt i löpförband.

Byggnaden har efterhand inretts till sommarbostäder och innehåller fyra sommarlägenheter med enkel inredning.

Funktion. Öde.

Tidigare funktion: Ladugård. Sommarbostad.

Skick 2. Underhållsbehov.

40 Båthus

Ålder. Tidigt 1900-tal.

Beskrivning Båthus med faluröd locklistpanel och plåttäckt sadeltak. Den svarta porten är klädd med snedställd pärlspon»anel och har smidda bandgångjärn. Ett småspröjsat fönster har blåst glas och hörnjärn från tidigt 1900-tal.

Funktion. Öde.

Tidigare funktion: Båthus.

Skick 2. Underhållsbehov.

41 Båthus med bykugn

Ålder Tidigt 1900-tal

Beskrivning Båthus med faluröd locklistpanel och sadeltak täckt med tvåkupigt tegel. Byggnaden har en svart boddörr av stående plank med bandgångjärn. Två enkla fyrutiga fönster har beslag från 1800-talets andra hälft.

En skorsten i tegel leder från en tegelmurad bykugn.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Båthus med bykugn.

Skick 2. Underhållsbehov.

42 Ångbåtsbrygga

Ålder. Ca 1859.

Beskrivning Riven stor ångbåtsbrygga av timmer och trä förankrad vid stenfundament för att kunna stå emot isen. Idag finns endast rester av stenfundanmenten kvar.

Bryggan anlades med stor sannolikhet år 1859 då båten Bro-Svartsjö började trafikera Bro. Ångbåtarna upphörde helt att anlägga Bro under tidigt 1930-tal.

43 Ekonomibyggnad och avträden (Brogård)

Ålder. 1900-tal

Beskrivning Förrådsbyggnad med vit slät panel och sadeltak täckt med asfaltpapp. Byggnaden innehåller åtta bodutrymmen med fyra boddörrar å vardera sidan av stående vita brådor med bandgångjärn med lökformad avslutning samt fyra avträden på ena gaveln.

Sannolikt har byggnaden flyttats från ungefär samma läge till ö-v riktning.

Funktion Öde.

43 Bod

Ålder. Tidigt 1900-tal.

Beskrivning Bod med röd locklistpanel med vita knutar och sadeltak täckt med tvåkupigt tegel. Boden har ett enkelt fönster mot vattnet med vita snickerier och en brunmålad bräddörr av stående brädor med bandgångjärn.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Ekonomibyggnad.

Skick: 2. Underhållsbehov.

44 Bod

Ålder. Tidigt 1900-tal.

Beskrivning En mindre bod med faluröd locklistpanel och pulpettak täckt med korrugerad plåt. Boden har en brädport klädd med röd locklistpanel och smidda bandgångjärn med lökformad avslutning.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Ekonomibyggnad.

Skick 2. Underhållsbehov.

45 Avträde *Ålder*

1900-tal.

Beskrivning Dasslänga i fyra avdelningar med faluröd locklistpanel och vita knutbrädor. Pulpettaket är täckt med korrugerad plåt. Byggnaden har fyra faluröda dassdörrar med ramverk och fyllningar som "slagit" sig.

Funktion. Öde. *Tidigare funktion:* Dass.

Skick 2. Underhållsbehov.

47 Lekstuga *Ålder.* 1900-

tal.

Beskrivning Lekstuga av stående faluröda brädor med vita knutar och pappklätt tak samt en vit masonitdörr.

Funktion: Öde.

Tidigare funktion: Lekstuga.

Skick: 2 Underhållsbehov

48 Pumphus

Ålder. 1900-tal.

Beskrivning Gräsbevuxet pumphus av jordtäckt betong med trälucka.

Funktion Öde.

Tidigare funktion: Pumphus.

Skick: 2. Underhållsbehov.

49 Elhus *Ålder.*

1900-tal.

Beskrivning Ett mindre putsat elhus med tjärad bräddörr med liggande panel och kraftiga bandgångjärn. Byggnaden har sadeltak täckt med tvåkupigt tegel.

Funktion. Elhus.

Skick 2. Underhållsbehov.

50 "Husby" (egen fastighet Brogård 1:88 utanför förordningsområdet)

Ålder. 1863.

Beskrivning Byggnad belägen norr om gården vid vägen till kyrkan. På andra sidan vägen ligger gravkullen Assars hög.

Byggnaden är knuttimrad och reveterad med vit spritputs. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel krönt av två skorstenar. Verandan är utsmyckad med lövsågerier. Huset är till planen en parstuga med tillbyggt kök på norra gaveln. Huset är nu övergivet och har enligt uppgift bevarade äldre snickerier och kakelugnar.

Funktion. Öde.

Tidigare funktion: Inspektorsbostad. Arbetarbostad. Elevhem för lantbrukselever. Sommarbostad.

Skick: 3. Stort behov av upprustning.

51 "Rättarbostaden" och "Smedbostaden" (utanför förordningsområdet)

Ålder 1948.

Beskrivning Två senare arbetarbostäder klädda med gul locklistpanel.

Funktion: Bostäder.

STATLIGA **BIDRAG** TILL UPPRUSTNING AV BROGÅRD

Under perioden 1984 -1995 har ägaren till Brogård KF Bygg AB mottagit statliga bidrag för restaurering av huvudbyggnaden och östra flygelbyggnaden till ett sammanlagt belopp av ca en miljon sexhundrausen kronor (1. 600 000:-).

Bidragen har omfattat följande åtgärder:

- Utvändig trappa och terrass med balustrad på huvudbyggnaden.
- Renovering av taket på sydöstra flygeln.
- Invändiga konserveringsarbeten i paradrumsen samt i trapphallen.

Motiveringen för bidrag har varit att Brogård är av byggnadsminnesklass och av riksintresse

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Gällande skydd

- * Riksintresse för kulturmiljövården (K 81) enligt Miljöbalken.
- * Värdefull bebyggelsemiljö enligt översiktsplanen 1990.
- * Fornlämningar enligt Kulturminneslagen.
- * Kyrka och kyrkogård enligt Kulturminneslagen.
- * Strandskydd enligt Miljöbalken.
- * Strandområdet öster om Fiskartorp, kallat Broängarna, är värdefullt naturområde i kommunens översiktsplan.

Bedömning av vad som finns kvar och anläggningens främsta värde idag

Brogård med omgivningar är en unik miljö bestående av ett större fornlämningskomplex, Bro medeltida kyrka, värdefulla naturområden, herrgården med ekonomibyggnader, statarbostäder, trädgårds- och parkanläggningar samt Fiskartorp under Brogård vid traktens gamla ångbåtsbrygga.

Från förhistorisk tid och medeltid finns gravfält från yngre järnålder, två storhögar varav en kungshög, runsten från 1000-talet, Bro medeltida kyrka och dopfont från 1100-talet.

1500-talet

Brogård som sätesgård från sent 1500-tal bör ha legat på sin nuvarande plats i över 400 år. Särskilt gäller detta mangårdens läge. Vägen från kyrkan, genom Husby ner till Brogård.

1600-tal

Platsen för den Stora trädgården, synligt bevarad i landskapet i form av diken/kanaler.

1700-tal

Flygelbyggnaderna från tidigt resp. sent 1700-tal bevarar ursprunglig utformning i exteriören men är, i olika grad, förändrade i interiören. De bildar tillsammans med huvudbyggnaden och gårdsplanens struktur en välbevarad gårdsmiljö från 1700- och 1800-talet.

1800-tal

Brogårds corps de logie med exteriör, planlösning samt stora delar av den fasta inredningen med originalmålningar är bevarad. Förmodligen är detta en av landets bäst bibehållna herrgårdsbyggnader från sent 1800-tal och ur arkitekturhistorisk synvinkel ett omistligt byggnadsverk.

Gården, i sin nuvarande form, är i stora delar uppbyggd av greve Johan Sparre som var bosatt på gården och drev jordbruket från 1882 till sin död 1938. De större ekonomibyggnaderna som stall, ladugård och svinhus, är uppförda under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal och är såväl exteriört som interiört välbevarade och i relativt gott skick. Byggnaderna är uppförda med tegel från gårdens eget tegelbruk. 1 övrigt finns alla byggnader, vars funktioner inkluderades i en stor gård, bevarade såsom fårhus, magasin, gårdssmedja med snickeriverkstad, såg, virkeslador, stall, oxladugård, flertalet ekonomibyggnader samt arbetarbostäder.

Trädgård med rester dels från 1700-talets barockträdgård vid själva gårdsplanen och park från tidigt 1800-tal med äldre bestånd av lövträd. Det sena 1800-talets trädgård och landskapspark ner mot Mälaren. Flera kilometer långa alléer från 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Byggnader med anknytning till trädgårdsodlingen är ett illa medfaret växthus från tidigt 1900-tal samt trädgårdsmästarbostaden. Växthuset är, enligt en pågående orangeriinventering, av typen sadeltaksväxthus med en tekniskt ovanlig luftningskanal med luckor.

Fiskartorp var sannolikt kommunens viktigaste knutpunkt under ångbåtarnas tid. Bebyggelsen består av tre bostadshus varav det äldsta är torpstugan , f.d. bagarstuga, f.d. ladugård, f.d. handelsbod samt flertalet bodar. Trots att alla hus inretts till sommarbostäder och senare stått obebodda är de måttligt förändrade. Fiskartorp som helhet och sett i sammanhang med Brogård och samhällslivet under 1800-talet har ett mycket stort samhällshistoriskt och socialhistoriskt värde.

Brogård utgör framför allt en representativ herrgårdsanläggning från sent 1800-tal med karaktärsbyggnad, trädgård och park planerade och genomförda under 1880-talet. Stort ladugårdskomplex från 1890-talet och flera ekonomibygnader från sekelskiftet. Vid den tiden hörde till gården även tegelbruk, såg, mejeri samt ångbåtsbrygga vid Fiskartorp.

Gårdens samlade bebyggelse, trädgårds- och parkanläggning med alléer samt Fiskartorp är sammantaget exempel på vad som får anses vara en skyddsvärd miljö. Denna miljö måste bevaras intakt i alla delar för att den unika helheten skall kunna upplevas även fortsättningsvis.

Brogård och Fiskartorps bebyggelsemiljö måste bevaras, varsamt restaureras och vårdas. Några byggnader är i ett skick som kräver omedelbar upprustning för att de skall kunna räddas för framtiden. Det handlar främst om att taken skall ses över. För att stoppa fortsatt förfall bör även området röjas från sly och hållas fritt från högt växande gräs. Dessa insatser är lätta att genomföra och är inte särskilt kostsamma.

KÄLLOR

Otryckta källor

Uppgifter om Brogård och Fiskartorp lämnade av Carl Reuterskiöld den 12 juli 2000

Uppgifter om ångbåtstrafiken till Bro lämnade av Lennart Ryberg.

Uppgifter om Fiskartorp lämnade av Britt Skog (f.d. sommarhyresgäst Fiskartorp)

Elisabeth Tegner, Inventering Bro socken 1971, Länsstyrelsens kulturmiljöenhet

Fördjupat kulturmiljöprogram för Upplands-Bro kommun 1999-2000, Kulturhistorisk utredning Del 1, Stockholms läns museum, Rapport 2000:10

Inventering Brogård 2001, Stockholms läns museum

Inventering, Kjell Andersson, 2001, Stockholms läns museum

Morgondagens Minnen, Jan Granberg, Besiktning av byggnader Brogård, 1984

Stenvalvbron vid Bro gård, Dokumentation inför rivning, Stockholms läns museum, Rapport 1994:15

Vi skriver i Upplands-Bro, Upplands Bro Hembygdsprojekt, 1979-1980.

Ägar- och arbetskraftsstruktur i jordbrukssektorn i Bro härad 1911-1944, Uppsats för fortsättningskurs HT-81, Ekonomisk-Historiska institutionen, Stockholms universitet, Sigrid Bachmann

Tryckta källor

Almquist, J. A. Frälsegodsens i Sverige under stormaktstiden, Stockholms och Uppsala län, Sthlm 1931.

Henrik O. Andersson & Fredric Bedoire, Svensk Arkitektur, Ritningar 1640-1970, Stockholm, 1986

Balfors, Beier, Mörtberg, Översiktlig naturinventering av Upplands-Bro kommunen Remissupplaga 1989:1

Eva Eriksson, Den moderna stadens födelse, Värnamo, 1990

Hofren Manne, Herrgårdar och boställen, Stockholm, 1937

Kulturminnesvårdens riksintressen [Stockholms län, Länsstyrelsen i Stockholms län, kulturmiljöenheten, 1997

Göran Lindahl, Universitetsmiljö, Östervåla, 1957

Lars-Eric Olsson, Tegelbruk i Sverige, En branschinventering, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1987

Börje Sanden, Det hände i Upplands-Bro, En hembygdsbok, Borås, 1984

Slott och herresäten i Sverige, Uppland I, Malmö, 1967

Stockholms Dagblad den 16/10 1927, En domän med anor från Magnus Ladulås dagar (ur serien Svenska herresäten och deras ägare av Erik Åkerhielm)

Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början, Uppland, Stockholm, 1909

Britt & Ingemar Tunander, Sundsvallsbanken 1864-1964, Sundsvall, 1964

Upplands-Bro, Kulturhistoriska miljöer, Stockholms läns museum och Upplands-Bro kommun, Gabriele Prenzlau-Enander, Uddevalla, 1991

Arkiv

Arkitekturmuseet, Arkiv & Bibliotek, Arkitektregistret

ATA, handlingar, fotografier

Britt Skog, fotografier

Brogård gårdsarkiv, kartor, ritningar, fotografier, avräkningsböcker

Carl Reuterskiöld, Brogård, fotografier

KF, Besiktning av Fiskartorpkomplexet

Lantmäteriverket, kartor

Länsstyrelsen i Stockholms län, kulturmiljöenheten, handlingar, kartor

Nordiska museet, fotografier

Brandförsäkringsverkets arkiv, brandförsäkringshandlingar

Konsthögskolans Arkitekturskola, uppmättningsritningar

Upplands-Bro kommun, mätkontoret, kartor

Uppsala tingsrätt, köpebrev

1. Husgrund, ca 5x4 m stor (NÖ-SV) och 0,2 m hög. Storleken något osäker p.g.a. kraftig övertorvning. I NÖ hörnet ett spismursröse ca 1,5x1,5 stort och 0,2 m högt. Bebyggelsen belagd på karta från 1703.
2. Brukningsväg, övertorvad, används fortfarande?
3. Hägnad/stensträng, ca 93+7 m lång (N-S), 1,3-1,5 m bred och 0,3-0,5 hög. Uppbyggd av oftast dubbla rader av block, 0,5-1,5 m stora, i ett skift. Flera av blocken ställda på högkant. Största blocket 1,3 m hög, 1,2 m bred och 0,45-0,8 m tj.
4. Husgrundsterrass med betongplintar samt skorstensstocks-/spisfundament av betong. Norr om terrassen på platå finns ytterligare betongplintar. Bebyggelse belagd på 1917 (1912?) års karta.
5. Tegelskrothög.
6. Brukningsväg, övergiven. Vägen ingrävd (nivillerad) i östsluttning av skogsmark. Vägbanan är ca 2,5 m bred, övertorvad och beväxt med mindre träd, sly och buskar.
7. Stentipp.
8. Jordkällare, närmast rund vall ca 4,5 m i diameter, 1 m bred och 0,2-0,4 m hög. Centralt är en rektangulär grop med stensatta sidor, ca 2,6x2 m stor och 0,4-0,8 m djup.
9. Husgrund, ca 17x7 m stor (NV-SÖ) och 0,2-0,4 m hög. Syllstenar av 0,4-1,1 m stora block. I SÖ delen är en ca 2 m i diameter stor och 0,3 m djup grop. Bebyggelse belagd på 1853 års karta.
10. Gränsröse?, ca 1 m i diameter och 0,2 m högt. Centralt står en ca 0,65 m hög rest sten.
11. Gränsröse?, ca 1,4 m i diameter och 0,3 m högt, huvudsakligen uppbyggt av hållflisor. Centralt är en ca 0,5 m hög rest håll. OBS! att den på kartan markerade husgrunden inte är någon husgrund.
12. Stensättning/monument (5-stenarör??), närmast rektangulär, ca 3,7x2,5 m stor (NV-SÖ) och 0,3-0,5 m hög. Centralt är en rest sten, ca 0,75 m hög. Kantstenar ca 0,3-0,6 m stora, i SÖ hörnet ett ca 1,2x0,8 m stort block. Fyllning av 0,2-0,55 m (huvudsakligen 0,4m) stora stenar.
13. Byggnadsdetalj, sandstensplatta ca 0,42x0,42x0,06 m stor, den ena sidan slipad, den andra grovhuggen med centralt borrhål. Topp-/bottenplatta till pelare/kolonn eller grindstolpe??
14. Mur/vall?, rest av, ca 55 m lång (Ö-V), 2 m bred och 0,25-0,6 m hög, övertorvad. Södra sidan stensatt (1 skikt) av 0,2-0,5 m stora stenar. En ca 1,5 m bred öppning finns ca 5 m från östra änden. Följer parkens begränsning på 1805 och 1853 års kartor.
15. Brya.
16. Odlingrösen, 3 st.
17. Vägbank, ca 5 m bred och 0,1-0,4 m hög, övertorvad och beväxt med enstaka träd, s Y och buskar. Vägen finns belagd på en karta från 1703.

18. Odlingsröse.
19. Fossil åker samt odlingsröse, granplantering.
20. Stentipp.
21. Odlingsröse + stentipp.
22. Höglignande lämning, ca 10 m i diameter och 0,5-0,8 m hög.
23. Jordkällare, ca 5x4 m stor (Ö-V) och 0,5 m djup, med ca 0,6 m breda vallar utom i V.
Invändigt ca 4x3 m stor. Belamrad med skräp.
24. Odlingsröse.